

hatnánk, kifordult sarkaiából. „Művirág lesz az egész világ, minden csillog és villog, aranyozott fénnel hirdeti a vélt nemzeti nagyság hírét.” Kiapadtak a kisebbség multikulturális létmódjának tápláló forrásai – állapítja meg a szerző –, s mindezek következtében szükségszerű a kérdezés. Hogyan tovább?

Ha bárki is tudná az egyedüli érvényes, az egyedüli üdvözítő választ, felesleges lenne a kérdés. Amíg azonban van kérdés, amíg van, aki kérdezhet, ha van, aki *beszél*, egyebet aligha tehet az író, mint hogy a kérdéssel szemben kialakítja a *talán így* álláspontját; gondolkodik, tételődik. Az író ír: verset, regényt, esszét, tanulmányt. Ha ezt jól csinálja, több aligha várható el tőle.

Bányai János jól csinálja. Esszéiben, tudóstársairól és művészeinkről szóló értékeléseiben, munkáik kritikai felmérésében az a sajátosan megnyerő (írói) többlet, hogy nem csupán a *tudást és tapasztalatot* formálja szöveggé, nem csupán tételődésének és gondolkodásának *eredményét* közli, hanem az olvasó előtt feltárja elmélkedésének *folyamatát* is, azt, hogy a biztos fogódzótól elindulva miként jut el a *talán így* bizonytalan, ám mégis pontosan definiálható kételyéig.

Íróként gondolkodni, úgy, ahogyan azt Bányai János teszi, annyi, mint értelmiségiként, magyarként, vajdaságiként gondolkodni. Talán ebben a sorrendben; bár a tény, hogy a gondolkodó egyben író, értelmiségi, magyar és vajdasági, ebben a gondolkodásban *együtt, egyszerre és hitelesen* van jelen, nem pedig egymástól elkülönülve.

A *Kisebbségi magyaróra* kötet a címe ellenére nem a tanítást célozza, szerzőjének nem szándéka meggyőző előadást tartani az elképzelt kisebbségi katedráról. Ehelyett alapot ad a továbbgondoláshoz, az újbóli és újbóli elmélkedéshez és újraértékeléshez.

A könyv azon szerkesztői mulasztás mellett is, hogy nem közli a benne foglalt írások elsődleges megjelenésének, illetve elhangzásának a helyét, és így a szövegek egyes alkalmi vonatkozásai értelmezhetetlenek maradnak az olvasó előtt, a vajdasági esszéírás újabb, különösen fontos könyve. Okítás nélkül is tanít.

FEKETE J. József

KIS VILÁGOK, IRODALMI TEREK

Gobby Fehér Gyula: *Tekergők*. Forum, Újvidék, 1996

A Hrabal-szövegek „teremtő” helyszíne a prágai Arany Tigris vendéglő vagy a krušovicei söröző, ahol „egy pillanat hatása alatt vagy a helyzetből adódóan egy egyszerű ember csak mond valamit . . .” E pillanatok jelentik a későbbi prózaszövegek forrásvidékeit, belőlük formálódik a regény és a novella, innen lépnek elő a jellegzetes hrabali figurák: Iontek úr, Metek úr, Ružička úr, Pepin bácsi, a dobrovicei állomásfőnök, nagyevők-nagyivók, házalók és pincérek.

„Gyár utca. Tisza Kálmán tér. Józsefváros. Nekem ez Magyarország, ez a haza. Pontosabban: csak innen kiindulva tudom átfogni” – vallotta-írta alkotói pályája során mindvégig Mándy Iván. S ennek a „belterjes” irodalmi területnek is megvannak a maga különleges alakjai: egytől egyig „kívülrekedtek”, lap nélküli szerkesztők, ócskások, ügynökök, nehéz fiúk.

Tar Sándor Görbe utcája – novelláinak mindenkori helyszíne – a Misi-féle lebuki kocsmával pedig még az „isten háta mögötti”-nél is kívülre került, messze a „jólvaltalt” biztos egzisztenciájától; szereplői, a dorogik, béresek, árvajolánok, vereslacik még a senkinél is senkibbek, az ágrólszakadtnál is ágrólszakadtabbak.

S még folytathatnánk a példák utáni kutakodást, így az irodalmi Szabadka mibenléte után Szathmári István novelláiban, de úgy gondolom, ennyi is elegendő ahhoz, hogy Gobby Fehér Gyula novelláit, prózáját irodalmi „sorba” helyezzük, kijelöljük helyét azon törekvések sorában, melyek egy meghatározott „kis világ”-ra, a valóság egyetlen szegletére építkezve, a személyesség határozott lenyomataival, furcsa-jellegetes szereplők kiemelésével hoznak létre irodalmi szövegvilágokat. Gobby Fehér novelláinak helyszíne Újvidék, annak is peremvidéke, a magyarlakta Telep. Szereplői – a kötet cím határozott állásfoglalás hovatartozásukat tekintve – tekergők, téblábolók, állás nélküli vágyakozók, piti bűnözők, az alvilági lét és a kispolgári élet között ingázók. Ilyen Bölöm, Balos, Róka, Lekvár, Tragacs, Piroska, Rózsika (a novellák állandó vagy vissza-visszatérő figurái) és ilyen – közéjük tartozik – a mesélő, a történeteket első személyben kommentáló és összegező elbeszélő. Ugyanakkor a történetek szálai is három állandó helyszínről indulnak és ide térnek vissza, leginkább úgy, hogy a mesélő és társai ott, azon a helyszínen tartózkodva mondják el, mesélik el, hallgattatják meg szomorkásan komikus, nevetséges, derűs vagy nem mindennapi történeteiket; rendszerint életük egy-egy epizódja ez. E „meseteremtő” helyszínek a Fállábú kocsmája, a vasútállomás és a mozi.

Mesélő, Bölöm, Róka és a többiek le-letérnek ugyan a becsület útjáról, „az igazak ösvényé”-ről, kisebb tolvajlásokat, betöréseket, csalásokat követnek el, alapjában véve azonban szimpatikus, emberséges, vajszívű figurái annak a világnak, közegnek, ahol mozognak, amely az övék, s ahonnan számukra nemigen mutatkozik kilépés, más kilátás. Állandó jellemzője életüknek, hogy albérlétről albérletre vándorolnak, itt-ott, rendszerint aktuális szeretőjüknél húzzák meg magukat, nincs munkájuk (egyáltalán kizárt dolog, hogy valaha is kispolgári életet éljenek, „prolimunkát” végezzenek huzamosabb időn keresztül), kapcsolataik ziláltak, ugyanakkor nagyon szeretnének „jól élni”, szerelmesnek, boldognak lenni, legalább annak látszani. Életük folyama, tetteik és törekvéseik e vágyképzetek jegyében zajlanak. Az élet rendszerint történik velük, amíg maguk csak tehetetlen szemlélői az eseményeknek, nem tudnak vagy nem akarnak fordítani sorsuk lefolyása módján. Sajátos, öntörvényű világ ez, ahol a szabályok átértékelődtek, helyi értékűek, mások. Fontos momentumuma ennek a „kis léptékűség”, amely igen alacsonyan szárnyalóvá teszi a vágyakat, a képzeletet (egy új ruháért betörni az áruházba, körmönfont akcióval Shakespeare-kötetet lopni a könyvesboltból, csokoládéval jól belakni, szert tenni egy ablaktalan zugra, ahol meghúzhatja magát télire az ember), rövid idejűvé a szerelmet és a boldogságot. „Az a három nap, amíg nála laktam, tényleg szép korszaka volt az életemnek” – mondja *Az igazak ösvénye* című novella hőse, jól érzékeltetve a szerelmi kapcsolatok időbeli kiterjedését e létterületen. És persze nemre és korra való tekintet nélkül isznak valamennyien, szeretnek nagyon mondani, hogy többnek látsszanak és sokszor járnak pórul, sokszor válnak nevetség tárgyává. A tudás, az ész, a barátság, a szépség és a szerelem viszont áru, eladó, de igazi romlottság nélkül, a betyárbeccsület keretei között.

Együttérző és belenyugvó derű (bölcis rezignáltság) hatja át e történeteket; nagy konfliktus, nagy drámai erő és lázadó sértettség nélkül valók. Ugyanakkor színes-gazdag világ ez. Peregnek az emberélet eseményei, amelyekhez azonban a különös színgazdagság fest kulisszát. A mázoló elszereti Rózsikát, a rablás áldozatául kiszemelt öregasszony kitararíttatja a megszeppent betőrökkel az egész lakást, csokolódzás Piroskával a mozi-

ban, apa megnősül újra és újra, autórádió-lopás bravúrral, egy boldog nyár a Kövesben, iszogatók és elmélázások a Föllábúnál, majd gyermekkori emlékek tűnnek fel: Ilonka néni vízbe fült fiának története, békaszedés, éhség és csokievés a lelenben, egy félelem, kudarc, vágy. Alapjában véve csupa egészséges, emberi érzés, érzelem, bölcsesség és törekvés; ezeknek bonyolult szövvénye jelenti e világ mibenlétét, jelöli ki koordinátáit. A megélt élet leginkább emlékként, elbeszél, múlt eseményként bontakozik ki előttünk, amely életpályára megélője és elbeszélője a letisztult bölcsesség pozíciójából tekint.

Persze e „hely” determinálta (szöveg)világból kilátásunk nyílik az élet más tereire, kiterjedéseire, e világ konfliktusai, történései éppannyira specifikusak, mint amennyire általánosan emberiek. Ezen a ponton van lehetőségünk – a hely „szellemének” közvetlen ismerete nélkül – az olvasói együtt- és beleérzés legteljesebb szintjeit megközelíteni, elérni.

Különleges-varázsos és földhözragadt erotika egyformán jellemzi a *Tekergők* novelláit. Jucika – Bölömké képzeletében – meztelenül, szórén üli meg a lovat és vágat vele, reszketnek, ütemesen ringanak mellette valahol Szabadkán vagy Palicson, ahova férjhez ment. Rozikának pedig „virított a fehér bugyija, olyan volt, mintha lakkozta volna, pedig csak a vasaló nyoma az”. Úgyhogy Tragacs egy karóra akasztja, nehogy bepiszkolódjék a szarral elkevert földön. A Mesélő pedig akkor kezd gyanakodni a mázolóra, amikor Rózsikának „kék tenyéryomok” éktelenkednek a bugyiján . . .

Egy letisztult hangú, kiforrott stílusú író teremt szövegvilágot, szerkeszt novellát a *Tekergők*ben, amelynek huszonhat darabja egy regény fejezeteiként is kezelhető. A Telep regényének fejezeteiként.

BENCE Erika

HÁROM SZABAD KIRÁLYI VÁROS ALAPDOKUMENTUMA

Slaven Bačić: *Povelje slobodnih kraljevskih gradova Novog Sada, Sombora i Subotice*. Subotica, 1995

A három legfejlettebb bácskai város, Újvidék, Szabadka és Zombor alapdokumentumát, a Mária Teréziától kapott (a szabad királyi város státusát biztosító) kiváltságlevelet teszi könyvében vizsgálódás tárgyává Slaven Bačić szabadkai jogász. S noha első látásra úgy tűnik, hogy a kifogástalanul megírt, mutatókkal, összefoglalóval és gazdag forrásjegyzékkel ellátott kétszáz oldalas tanulmány, szerkezeténél és szerzőjének szakmai vizsgálódásánál fogva csak a jogtörténészek érdeklődésére tarthat igényt, utóbb kiderül, hogy Bačić kötete sokkal több három kiváltságlevelé szakszerű jogi elemzésénél. Hiszen olyan dokumentumokat ismertet és elemez behatóan, amelyeknek rendelkezései hosszabb időn át meghatározóak voltak a három említett bácskai város életére nézve, amelyeknek tulajdonképpen korszaknyitó szerepük volt e városok fejlődésében, s melyeknek végső soron nemcsak jogi, hanem társadalmi, politikai, gazdasági stb. vetületei is voltak.

Újvidék 1748. február 20-án, Zombor 1749. február 17-én, Szabadka pedig 1779. január 22-én nyert kiváltságlevelet, s ettől kezdve már adott volt a város fejlődésének egy sajátos jogi kerete. E keret több általános, de néhány egyedi jogi normát is tartalmazott. Mindenekelőtt meghatározta a város nevét, területének határait, a státusjogot